

Στάμου, Λ. (2016). Πρώτο ταξίδι στην αυτοεθνογραφία: Αναζητώντας την ταυτότητα του εκπαιδευτικού μουσικής στην Ελλάδα μέσα από τις προσωπικές ιστορίες. Στο Μ. Κοκκίδου & Ζ. Διονυσίου (Επιμ.), *Μουσικός Γραμματισμός: Τυπικές και Άτυπες Μορφές Μουσικής Διδασκαλίας-Μάθησης (Πρακτικά 7ου Συνεδρίου της Ελληνικής Ένωσης για τη Μουσική Εκπαίδευση)* (σσ. 449-468). Θεσσαλονίκη: Ε.Ε.Μ.Ε.

Πρώτο ταξίδι στην αυτοεθνογραφία: Αναζητώντας την ταυτότητα του εκπαιδευτικού μουσικής στην Ελλάδα μέσα από τις προσωπικές ιστορίες*

Λελούδα Στάμου

Αναπληρώτρια Καθηγήτρια

Τμήμα Μουσικής Επιστήμης και Τέχνης, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας

lstamou@uom.edu.gr

Περίληψη

“ ...

Δάσκαλος είναι μόνο αυτός που ερωτεύεται

Αν δεν τον ερωτευτείς, δάσκαλος δεν είναι

Αν δεν εμπνεύσει μέσα σου έρωτα

Αν δεν δει μέσα σου χρυσάφι

Μέχρι να λάμψει στα μάτια του το καθρέφτισμα από το χρυσάφι σου, δάσκαλος δεν είναι

Αν αγαπάς διδάσκεις

... ”

Στόχος της παρούσας εργασίας είναι να παρουσιάσει την πρωτότυπη αυτοεθνογραφική έρευνα που διενεργήθηκε με στόχο τη διερεύνηση της αντίληψης της ταυτότητας των εκπαιδευτικών μουσικής στην Ελλάδα. Η παρουσίαση των ευρημάτων γίνεται με τη μορφή ‘στιγμών’ και ‘σκέψεων’ που συνδυάζονται σε ένα πολύχρωμο ‘καρτ-ποστάλ’ ανθρώπινων ιστοριών. Στόχος της εργασίας είναι να επίσης να παρουσιάσει την ερευνητική προσέγγιση της αυτοεθνογραφίας και να σημειώσει τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της που την καθιστούν ενδιαφέρουσα, πρόσφορη και προκλητική. Απώτερος στόχος είναι να εξιστορήσει η ερευνήτρια την περιπέτειά της στον άγνωστο κόσμο της αυτοεθνογραφίας, ως διαδικασίας και ως προϊόντος, δίνοντας η ίδια μέσα από το κείμενό της ένα παράδειγμα αυτοεθνογραφικής γραφής ως σύμπραξη του ερευνητικού λόγου και της προσωπικής έκφρασης.

Λέξεις κλειδιά: αυτοεθνογραφία, αναστοχασμός, εθνογραφία, αυτοβιογραφία, ταυτότητα, μουσική, εκπαιδευτικός.

* Το παρόν άρθρο παρουσιάστηκε στο 7ο Συνέδριο της Ε.Ε.Μ.Ε. στο πλαίσιο του Συμποσίου *Η αντίληψη του ‘Εγώ’ συναντά την τέχνη του λόγου: Ταυτότητα και αυτοεθνογραφία των εκπαιδευτικών μουσικής στην Ελλάδα*.

Stamou, L. (2016). Maiden journey to auto ethnography: Searching for the identity of music educators in Greece through their personal stories. In M. Kokkidou & Z. Dionyssiou (Eds.), *Music Literacy: Formal and Informal Ways of Music Teaching-Learning (Proceedings of the 7th International Conference of the Greek Society for Music Education)* (pp. 449-468). Thessaloniki: GSME.

Maiden journey to auto ethnography: Searching for the identity of music educators in Greece through their personal stories*

Lelouda Stamou

Associate Professor

Dept. of Music Science and Art, University of Macedonia

lstamou@uom.edu.gr

Abstract

“... ”

Teacher is the one whom you fall in love with

If you don't fall in love with him, he is not a teacher

If he does not inspire you with love

If he cannot see the gold inside you

Until the reflection of your gold shines into his eyes, he is not a teacher

The one who loves, can teach

... ”

The present paper aims at presenting the original autoethnographic research, which was conducted in Greece in order to investigate music educators' perception of their identity. Findings are presented as a series of 'moments' and 'thoughts' combined in a colorful postcard of human stories. The paper also aims at presenting autoethnography and underlining its basic characteristics that make it interesting, appropriate and stimulating. The researcher ultimately aims at describing her adventure in the unknown world of autoethnography, offering an example of autoethnographic writing as a synergy between research and personal expression.

Keywords: autoethnography, reflection, ethnography, autobiography, identity, music, educator.

* The paper has been presented at the 7th Conference of GSME as part of a Symposium entitled *The perception of 'self' meets the art of writing: Identity and autoethnography of music educators in Greece.*

[Αυτοεθνογραφία της Ξ.]

[...]

Ως φοιτήτρια ανάμεσα σε φοιτητές μουσικής ένιωθα όχι απλά διαφορετική, αλλά από συνηθισμένη έως ανύπαρκτη.

«Εγώ είμαι στην κατεύθυνση τάδε, εγώ στην τάδε..... Είμαι στο δίπλωμα του πιάνου..... Παίζω βιολί από τα 6.....έχω συναυλία με την ορχήστρα..... Εγώ παίζω τη χρωματική κλίμακα σε οκτάβες στο 120.....Εγώ παίζω αυτήν τη σπουδή Λίστ» και πολλά πολλά άλλα.

Ένας καθημερινός καταγισμός τέτοιων δηλώσεων.

Εγώ τι να απαντήσω; Τι να δηλώσω;

Οπότε κρέμασα μέσα μου την εξής ταμπέλα:

«Ζητείται ταλέντο για την ατάλαντη μουσικό». [...]

Η σχολή τελείωσε χωρίς να έχω καταλήξει στο τι ακριβώς είμαι: μουσικός, εκπαιδευτικός, αυτό που ήθελαν οι γονείς μου, απλά ο εαυτός μου ή απλά τίποτα ακόμη. [...]

Για αρκετά χρόνια μπαινόβγαινα σε τάξεις μαθαίνοντας στους μικρούς μαθητές ότι ήταν «πρέπον». [...] Οι μαθητές πιστοί σε όσα τους ζητούσα. Σχεδόν άψογοι στην εκτέλεση. Ρομποτάκια. Οι σχέσεις μας τυπικές, επιφανειακές, με δυσκολίες. [...]

«Γιατί να μην το κάνεις;» μου λέει η διευθύντρια του σχολείου που πηγαίνω για λίγες ώρες την εβδομάδα.

«Γιατί δεν ξέρω εάν μπορώ να τα καταφέρω μόνη μου στο εξωτερικό» λέω δειλά και φοβισμένα.

«Δεν έχεις να χάσεις τίποτα συμπληρώνοντας την αίτηση. Που ξέρεις μπορεί να είσαι εσύ η τυχερή που θα διαλέξουν ανάμεσα σε τόσους υποψήφιους».

[...]

Λίγους μήνες αργότερα, ευχαριστούσα τη διευθύντριά μου για την παρότρυνση, τη βοήθεια στις λεπτομέρειες του ταξιδιού, αλλά και στις εισηγήσεις. Ήταν ο άνθρωπος που με έσπρωξε, ο άνθρωπος που πίστεψε σε μένα πολύ πριν πιστέψω εγώ η ίδια στον εαυτό μου. Τίποτα δεν ήταν πλέον ίδιο μετά από αυτό το ταξίδι στο εξωτερικό και τη συνεπακόλουθη επιμόρφωση. Δεν ήμουν εγώ η ίδια. Λες και είχα αναστηθεί. Γεμάτη ζωντάνια, νέες ιδέες, νέα όνειρα, διάθεση να ξεσηκώσω τον κόσμο όλο. Νέα ταυτότητα, νέος εαυτός, νέα ρότα.

Σαν να ζύπνησα από τη χειμερία νάρκη, σαν να ήρθε η Άνοιξη...

Η αρχή της έρευνας αυτής βρίσκεται στην έμπνευση, την ώθηση και τον ενθουσιασμό που δημιούργησε στη μετέπειτα συγγραφική ομάδα ένα εντατικό σεμινάριο 12 ωρών από τον Peter Gouzouasis πάνω στην αυτοεθνογραφία, στο πλαίσιο ενός μαθήματος του Μεταπτυχιακού Προγράμματος στην Κατεύθυνση «Διδακτική της Μουσικής», στο Τμήμα Μουσικής Επιστήμης και Τέχνης του Πανεπιστημίου Μακεδονίας. Η ομάδα μυήθηκε στις αρχές, τις τεχνικές αλλά και τους τρόπους παρουσίασης της αυτοεθνογραφικής έρευνας. Η εξοικείωση με την αυτοεθνογραφία και η γοητεία που άμεσα άσκησε πάνω μας με τη δύναμη του λόγου και της παρουσίασής της αλλά και με τη βαθύτητα και την ειλικρίνεια της μεθοδολογίας της, γέννησε την ιδέα να ασχοληθούμε αυτοεθνογραφικά με το ζήτημα της ταυτότητάς μας ως εκπαιδευτικοί της μουσικής.

Αν αναλύσει κανείς τη λέξη αυτοεθνογραφία στα συνθετικά της (αυτο + εθνο + γραφή), αντιλαμβάνεται την ερμηνεία της, που είναι η αποτύπωση (γραφή) του εαυτού, της προσωπικής δηλαδή εμπειρίας, με στόχο την κατανόηση της συλλογικής εμπειρίας (έθνος), όπως σημειώνει η Carolyn Ellis (1986, 1991, 1993, 1995, 2002α, 2002β, 2004, 2007, 2009) που έχει συγγράψει βιβλία και έχει επιμεληθεί συλλογικούς τόμους για την αυτοεθνογραφία, έχει δημοσιεύσει πολυάριθμα άρθρα, κεφάλαια και προσωπικές ιστορίες μέσα στο πλαίσιο της ερμηνευτικής απεικόνισης της ποιοτικής έρευνας (Ellis, Kiesinger & Tillmann-Healy, 1997· Ellis & Bochner, 2000· Ellis & Ellingson, 2000· Ellis & Bochner, 2006).

Η αυτοεθνογραφία στηρίζεται στον λόγο και στη δύναμή του, στηρίζεται στον λόγο που βγαίνει από το 'μέσα' του ανθρώπου, λόγος βαθύς, προσωπικός, ανένταχτος σε κλισέ και σε πρωτόκολλα. Συχνά, ο ερευνητής/συγγραφέας του αυτοεθνογραφικού κειμένου επισκέπτεται εκ νέου το κείμενό του για να το βελτιώσει σε επίπεδο λόγου, να το δουλέψει αισθητικά και λογοτεχνικά (Lamott, 1994· Frank 1995· Ellis & Ellingson, 2000· Ellis 2004· Didion, 2005· Adams, 2006· Ellis & Bochner, 2006). Ωστόσο, από τη στιγμή που ο λόγος είναι βαθιά προσωπικός έχει μία τέχνη από μόνος του. Την πρωτόλεια τέχνη της αλήθειας.

Η αυτοεθνογραφία (που αποτελεί ένα συνδυασμό της αυτοβιογραφίας και της εθνογραφίας) δεν είναι παρά μία μεθοδολογική ερευνητική επιλογή, μία τοποθέτηση απέναντι στο τι είδους στοιχεία και με ποιον τρόπο θέλει να τα συλλέξει, να τα αναλύσει και να τα παρουσιάσει ο ερευνητής (Denzin, 1989· Bruner, 1993· Freeman, 2004· Ellis, Adams & Bochner, 2004). Στην αυτοεθνογραφία, ο άνθρωπος λαμβάνει υπόσταση μοναδική. Δεν υπάρχει 'αντικειμενικός' ερευνητής, το άτομο που μελετάται είναι το άτομο που γράφει. Μιλάει με έναν τρόπο εξερευνητικό, επεξηγηματικό, αφηγηματικό, ενδοσκοπικό, περιγραφικό έτσι ώστε να μπορούμε να βρούμε σε αυτό στοιχεία από μας, να ταυτιστούμε, να διαφωνήσουμε, να δούμε να καθρεφτίζονται στα λόγια του φίλοι και γνωστοί μας, συνάδελφοι και αδελφοί ή και εμείς ολόκληροι. Με αυτόν τον τρόπο η μία ιστορία, ο ένας και μοναδικός άνθρωπος, η μοναδική αυτή υπόσταση, έχει τη δύναμη να εκφράζει το βαθύ προσωπικό αλλά και το ανθρώπινο συλλογικό (Ellis, 1995· Bochner, 1997· Tillmann-Healy, 2001· Foster, 2006· Marvasti, 2006).

[Αυτοεθνογραφία της Ν.]

Θρίαμβος! Δεν χρειαζόταν να έχω άγχος τελικά, μου ταιριάζει γάντι η διδασκαλία, like a duck to water λέμε στο χωριό μου. Είναι μόλις το δεύτερο μάθημα του Πρακτικού Διδασκαλείου στο ωδείο και ήδη έχω λάβει ζωγραφιά-αφιέρωση, αγκαλιά-κεφαλοκλείδωμα και δηλώσεις της αδιαμφισβήτητης υπεροχής μου έναντι όλων των υπόλοιπων δασκάλων πιάνου του κόσμου, προς φθόνο του δασκάλου μου που σιγομουρμουρίζει ότι «εμένα δεν μου φέρνουν ζωγραφίες που τόσα και τόσα δεινά έχω τραβήξει όλα αυτά τα χρόνια».

[...]

Λίγα χρόνια και μερικούς μαθητές αργότερα, η σκηνή αυτή επιστρέφει στη σκέψη μου σαν χρυσή αντανάκλαση του χαμένου Παραδείσου καθώς σκύβω να μαζέψω τις μαράκες και τα ξυλόφωνα που έχουν σκορπιστεί παντού στο πάτωμα μετά την άτακτη φυγή της τάξης για διάλειμμα. Στο διάστημα που πέρασε από εκείνη την πρώτη εμπειρία

έχω γνωριστεί ήδη με τον μαθητή που ήθελε να παίζει πιάνο με τη μύτη, τον μαθητή που όταν με είδε πρώτη φορά δεν ήθελε να μπει στην αίθουσα και να κάνει μάθημα με «αυτή», τους μαθητές που ενδιαφέρονταν πολύ περισσότερο για τις θρησκευτικές τους διαφορές παρά για το τι γινόταν ή τι είχα σκοπό να κάνουμε στο μάθημα της μουσικής. Αναγκαστικά, αναθεώρησα ταχύτατα και ριζικά την αρχική αφελή μου άποψη για τα μαθήματα της μουσικής.

- *ΚΥΡΙΑ ΚΥΡΙΑ* (επιτακτικά), θα μου δέσετε τα κορδόνια;

- *ΚΥΡΙΑ ΚΥΡΙΑ* (δακρυσμένα), ο Δημήτρης μου ακούμπησε την κασετίνα..

- *ΚΥΡΙΑ ΚΥΡΙΑ* (κολακευτικά), πολύ ωραία ρούχα φοράτε σήμερα, αλλά τα σγουρά μαλλιά δεν μου αρέσουν τόσο. (εντάξει, σχεδόν κολακευτικά)

- *ΚΥΡΙΑ ΚΥΡΙΑ*, σε πόση ώρα θα βγούμε διάλειμμα; (αυτό λαμβάνει πλάγιο παγωμένο βλέμμα εκ μέρους μου)

Κάθε μέρα η ίδια χιονοστιβάδα ερωτήσεων/παραπόνων/σχολίων, όλα άσχετα με τη μουσική ή τα προηγούμενα μαθήματα, ενώ στο ενδιάμεσο εγώ προσπαθώ να καταλάβω γιατί δεν δουλεύει το CD player ξαφνικά, γιατί πέφτει το ρεύμα απροειδοποίητα, γιατί στο πίσω μέρος της τάξης βλέπω πολλή και ύποπτη δραστηριότητα, ποιος άλλαξε πάλι τα θρανία ενώ τα είχα φτιάξει πριν όπως ήθελα, και με ποιο σκεπτικό τέλος πάντων τη διάλεξα εγώ αυτή τη δουλειά.

- (ψίθυρος κοντά στο αυτί μου) Κυρία να πούμε πάλι σήμερα το Χρυσολιφούρφουρο; Είναι πολύ ωραίο, έχει και όμπρε, όπως αυτό που μας έπαιξε η κόρη σας με το κλαρίνο. (δεν έχω κόρη, και σίγουρα αυτό που είχαμε ακούσει δεν ήταν κλαρίνο)

[...]

Ξεκινήσαμε από τις δικές μας αυτοεθνογραφίες ως ερευνητές. Τα κείμενα που διαβάζετε είναι κάποιες από τις δικές μας αυτοεθνογραφίες. Καθένας από την ομάδα μας έγραψε κάτι που εξέφραζε τον εαυτό του σε μια ενδοσκοπική ή ενθυμητική απόπειρα να περιγράψει το πώς και το γιατί της ταυτότητάς του ως μουσικοπαιδαγωγός.

Μας ενδιέφερε να δούμε το θέμα της ταυτότητας του δασκάλου μουσικής μέσα από τις προσωπικές ιστορίες, μέσα από τα λεγόμενα των ίδιων των εκπαιδευτικών, έτσι όπως αυτά ξετυλίγονται αυθόρμητα σε μία ενδοσκοπική απόπειρα. Πέρα λοιπόν από τα δικά μας κείμενα, ζητήσαμε και από 16 άλλους εκπαιδευτικούς της μουσικής να γράψουν για τους εαυτούς τους και να αποτυπώσουν τη μουσικοεκπαιδευτική τους ταυτότητα. Στους ερωτώμενους δόθηκαν γραπτά μόνον οι παρακάτω οδηγίες.

“Η ταυτότητά μου ως εκπαιδευτικός της μουσικής”

Στο πλαίσιο της έρευνάς μας σχετικά με τις απόψεις και τις ανάγκες των εκπαιδευτικών της μουσικής στην Ελλάδα σήμερα, θα σας παρακαλούσαμε για τη συγγραφή ενός προσωπικού κειμένου σχετικά με την ταυτότητά σας ως μουσικός εκπαιδευτικός, ως δάσκαλος μουσικής. Στόχος είναι να αποτυπώσετε τις βαθιές προσωπικές σας σκέψεις σχετικά με το πώς έχετε κατά καιρούς δει ή/και πώς βλέπετε τον εαυτό σας ως δάσκαλο μουσικής, ποια θεωρείτε ότι είναι η μουσικοπαιδαγωγική σας ταυτότητα, καθώς και να εκθέσετε ή να μοιραστείτε μαζί μας σκέψεις, στιγμές ή ο,τιδήποτε άλλο επιθυμείτε.

Παρακαλώ να ακολουθήσετε τις παρακάτω οδηγίες

- *Η ιστορία σας μπορεί να είναι εμπνευσμένη από τις σκέψεις, τις στιγμές, τα πρόσωπα, τις καταστάσεις, τα συναισθήματα, τα άγχη, τις δυσαρέσκειες, την ομορφιά, τις αρνητικές και θετικές σκέψεις, τις ημέρες και τις νύχτες, τις χαρές και τις απογοητεύσεις, ο,τιδήποτε έχει να κάνει με το πώς 'έχετε κατά καιρούς δει' ή 'βλέπετε' τον εαυτό σας ως εκπαιδευτικό (δάσκαλο μουσικής). Η ιστορία μπορεί επίσης να εστιάζει σε μία μόνο στιγμή, σε ένα γεγονός, σε κάτι που έχει τυπωθεί στη μνήμη ή στην καρδιά σας.*
- *Προσπαθείστε συγγράφοντας την ταυτότητά σας, η ιστορία να έχει χαρακτήρα βαθιά προσωπικό. Μπορείτε αν θέλετε να προσδώσετε στο κείμενό σας ύφος αισθητικά καλλιτεχνικό (σαν να γράφατε ένα διήγημα, μια νουβέλα, ένα θεατρικό έργο, ένα ποιητικό έργο, στίχους ενός μουσικού κομματιού κ.λπ.)*
- *Φανταστείτε τον εαυτό σας συγγραφέα. Αν δεν το έχετε κάνει ως τώρα, αυτό μπορεί να είναι η πρώτη σας συγγραφική απόπειρα. Δεν υπάρχει όριο και κανόνας ούτε στη φαντασία ούτε στο προσωπικό ύφος.*

Σας ευχαριστούμε!

Αυτά που θα παίρναμε πίσω, δεν φιλοδοξούσαμε να είναι καλλιτεχνικά γραμμένα κείμενα, θέλαμε όμως να είναι κάτι παραπάνω από επιφανειακές περιγραφές, να είναι κείμενα βαθιά προσωπικά. Σκοπεύαμε στη συνέχεια να δώσουμε εμείς στα κείμενα μια μορφή πιο καλλιτεχνική, ή να δώσουμε κάποια από τα κείμενα αυτά πίσω στους συγγραφείς με οδηγίες για πιο 'καλλιτεχνική διασκευή' ή να τις δουλεύαμε από κοινού με στόχο τα 'αισθητικά δοσμένα ερευνητικά ευρήματα' (Ellis, Adams, & Bochner, 2004· Ellis, 1995· Pelias, 2000· Bartleet, 2009· Miller, 2010· Scott-Hoy, 2002· Furman, 2004). Δεν χρειάστηκε να κάνουμε τίποτε από αυτά, διότι πήραμε κείμενα που από μόνα τους είχαν ευαισθησία, είχαν κάτι καλλιτεχνικό, απηχούσαν στοιχεία από τον εσωτερικό κόσμο αυτών που έγραφαν. Έτσι, μείναμε στο πρωτόλειο επίπεδο και κρατήσαμε τα κείμενα ανέγγιχτα, γιατί θέλαμε να δώσουμε ακατέργαστους τους πολύτιμους λίθους της σκέψης όσων ανταποκρίθηκαν.

Εγώ είχα σκεφτεί να μείνω αμέτοχη, να μη γράψω αυτοεθνογραφία, με τη δικαιολογία ότι δεν είμαι αντιπροσωπευτική εκπρόσωπος του δείγματος, δεν εργαζομαι στη σχολική εκπαίδευση αλλά στην πανεπιστημιακή, δεν αντιμετωπίζω την πραγματικότητα που αντιμετωπίζουν οι άλλοι στην κάθε μου μέρα, και βεβαίως εκτοξεύω τον μέσο όρο του δείγματος τουλάχιστον μια δεκαετία αν όχι παραπάνω. Όταν όμως διαπίστωσα την ποικιλότητα που χαρακτήριζε τις ηλικίες, τα χαρακτηριστικά, το πού εργαζόνταν οι εκπαιδευτικοί που είχαμε στο δείγμα μας, κι ότι δεν ήμουν πια και τόσο μεγάλη, θεώρησα ότι το άλλοθι μου δεν ευσταθούσε πια, δεν είχα λόγο να μείνω απ' έξω παρακολουθώντας, καθοδηγώντας κι επιβλέποντας μόνο. Θεώρησα τον εαυτό μου οργανικό μέλος της ομάδας των μουσικοπαιδαγωγών κι αποφάσισα να γράψω κι εγώ για την ταυτότητά μου.

Θυμάμαι τη στιγμή που κάθισα στον υπολογιστή με τη σκέψη να γράψω τι είμαι, τι νιώθω, τι υπήρξα ως μουσικοπαιδαγωγός. Βγήκε κάτι αθρόα και άμεσα, χωρίς παίδεμα, χωρίς εκ των υστέρων στολισμούς, θαρρείς κι ήταν μέσα μου χρόνια ολάκερα έτοιμο σαν ώριμο φρούτο να σερβιριστεί. Σοκαρίστηκα κι εγώ η ίδια όταν συνειδητοποίησα την άνεση, την αμεσότητα, σχεδόν λαχτάρα κι ανυπομονησία με την οποία βγήκε το κείμενό μου. Δεν ήξερα ότι ήταν εκεί, ούτε το κείμενο ούτε η

αδιανόητη λαχτάρα μου να το πω. Η πρώτη ενασχόλησή μου με την αυτοεθνογραφία με δίδαξε πρώτα αυτό... πόσα πράγματα έχουμε εντός μας γινωμένα, μεστωμένα, σχεδόν μελωμένα κι ούτε το ξέρουμε, γιατί ξεχνάμε να δούμε μέσα μας, γιατί κανείς δεν μας ζητά να αρθρώσουμε το μέσα μας. Η αυτοεθνογραφία μου έδωσε τον λόγο, τον τρόπο και την ανάγκη.

Βγήκε μέσα σε ένα λεπτό. Δεν ήθελε παραπάνω. Δεν είχα να πω τίποτε λιγότερο και τίποτε περισσότερο. Κι ήταν τόσο αληθινό, που δε μ' ένοιαζε αν οι φοιτήτριές μου με σχολίαζαν πίσω από την πλάτη μου «καλά, τι πήγε κι έγραψε...». Δε με ένοιαζε γιατί ήταν η αλήθεια μου. Και όσο κοιτούσα το κείμενο σκεπτόμενη μήπως κάτι άλλο έπρεπε να γράψω, τόσο περισσότερο ήξερα ότι το κείμενο αυτό ήμουν εγώ. Δεν θα μπορούσε να είναι κανένα άλλο.

Χωρίς να έχω εξειδικευμένη γνώση πάνω στην αυτοεθνογραφία, και όταν πια είχε φτάσει ο κόμπος στο χτένι, και έπρεπε με κάποιον τρόπο να πάρω τα κείμενα και να τα δουλέψω για να προκύψει αυτό που τώρα διαβάζετε, βρέθηκα αντιμέτωπη με κείμενα, κείμενα-αναμνήσεις, κείμενα-ποιήματα, κείμενα-ιστορίες, καθένα με το δικό του στιλ, με τη δική του αίσθηση, με τη δική του διάθεση να ειπωθεί ή να ακουστεί. Ξεχάστηκα διαβάζοντας, θαυμάζοντας τη γραφή σε κάποια από αυτά, βουτώντας μέσα στις ζωές και στις προσωπικότητες ανθρώπων που άλλους γνώριζα από παλιά κι άλλους που συναντούσα πρώτη φορά. Όλοι είχαν κάτι να πουν, ένα κάτι που τους καθρέφτιζε και τους αντανakλούσε.

[Αυτοεθνογραφία της Ε.]

«Μαμά, πρέπει να δεις τη δασκάλα της Μουσικής! Γιούλη τη λένε. Είναι πολύ όμορφη! Κι έχουμε ίδια μαλλιά». Καθόλου δεν με πείραζε που έπρεπε να κάνουμε πρόβα μετά τη λήξη των μαθημάτων... Εξάλλου, θα συνόδευα τη χορωδία του σχολείου στο αρμόνιο. 28^η Οκτωβρίου... Κι έπειτα, σε κάθε γιορτή... Κάθε χρόνο... Και αυτός ο παράξενος και δύσκολος ρυθμός στο αριστερό χέρι που δεν είχα ξανασυναντήσει στα μαθήματα πιάνου στο ωδείο! Τα κατάφερα όμως!

Τις ίδιες, μετά από χρόνια, καθαρογραμμένες, χειρόγραφες παρτιτούρες, λίγο φθαρμένες, κρατάω στα χέρια μου σαν θησαυρό, σαν μυστικό κώδικα. Μου αρέσει ακόμα να τις χρησιμοποιώ.

«Ωραίες νότες γράφεις κυρία!»

«Ευχαριστώ!». Είπα ένα μικρό ψέμα...

[...]

«Σκέφτεσαι να ακολουθήσεις σολιστική καριέρα;» με ρωτάνε διάφοροι...

«Ε, όχι, ξέρεις στην Ελλάδα είναι πολύ δύσκολο...»

[...]

Εν τω μεταξύ, ωρομίσθια εκπαιδευτικός Μουσικής... «Πρώτη φορά μπαίνεις σε τάξη; Πρόσεχε μην σου πάρουν τον αέρα. Να είσαι πολύ αυστηρή! Είναι λίγο ζωνρά σε αυτό το σχολείο τα παιδιά!» με συμβούλεψαν την πρώτη μέρα οι δασκάλες του σχολείου. Αν και είχα έρθει με άλλες διαθέσεις για τις οποίες δεν μπόρεσα στον κόπο να διαφωνήσω, χρειάστηκε μόλις μία διδακτική ώρα για να καταλάβω τι με περιμένει εδώ στην επαρχία... Συνειδητοποίησα ότι για να κάνει κανείς αυτό το επάγγελμα θα ήταν χρήσιμο να διαθέτει παράλληλα κι ένα πτυχίο ψυχολόγου, ένα πτυχίο κοινωνιολόγου, ένα πτυχίο νοσηλευτικής και κάτι ακόμη που σίγουρα μου διαφεύγει αυτή τη στιγμή.

[...]

«Μαρία, μπορείς να φέρεις το CD player σε παρακαλώ;»

«Το πήρε η κυρία των αγγλικών!»

«Ας δοκιμάσουμε στον υπολογιστή!»

«Κυρία Ειρήνη, είναι χαλασμένα τα ηχεία.»

[...]

«Γεια σου! Είσαι η καινούργια μουσικός; Είμαι η δασκάλα της Ε' τάξης. Έχω αναλάβει τη γιορτή του Πολυτεχνείου! »

[...]

«Μπορείς να τους μάθεις κανένα τραγούδι που να έχει σχέση με το νερό;»

«Ξέρεις κανένα τραγούδι που να μιλάει για φρούτα και λαχανικά;»

«Θα κάνουμε πρόγραμμα για τη διαφορετικότητα φέτος. Τι τραγούδια να βάλουμε στη γιορτή; Πρέπει να τραγουδήσουν και τα παιδιά για να γίνει η γιορτή πιο εντυπωσιακή!»

[...]

Όμως, πίσω από τις κλειστές πόρτες της σχολικής τάξης παίζουμε και παιχνίδια, ακούμε και μουσική, συζητάμε, βρίσκουμε και στιχάκια, λέμε ιστορίες, τραγουδάμε, γράφουμε νότες... Διαφωνούμε ήρεμα, διαφωνούμε έντονα, κάνουμε φασαρία που φτάνει τα 110 decibel απειλώντας τις στερεοβλεφαρίδες στο έσω αυτί μας, συγκινούμαστε, χαιρόμαστε, ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΟΥΜΕ...

[...]

«Μακάρι να είσαι και του χρόνου στο σχολείο μας, κυρία!»

«Κυρία, γράφτηκα στο ωδείο!»

«Κυρία, τι χρώματα έχει το σπίτι σας;», με ρώτησε η Δέσποινα.

Την άλλη μέρα, μου χάρισε έναν πίνακα που ζωγράφισε μόνη της! Ο πίνακας έγραφε:
To love music

—

Κι εγώ πιστή στην ερευνητική μου αποστολή συνέχισα να διαβάζω για την αυτοεθνογραφία.

«Οι επιστήμονες σε ένα μεγάλο φάσμα τομέων άρχισαν να αναρωτιούνται πώς θα άλλαζε η έρευνα αν ερχόταν πιο κοντά στη λογοτεχνία από ότι στη φυσική, αν έδιναν προβάδισμα στις ανθρώπινες ιστορίες και όχι στις θεωρίες και αν συνειδητά εστίαζαν σε αξίες αντί να προσποιούνται ότι ήταν υπεράνω προσωπικών πιστεύω και αξιών (Bochner, 1994). Πολλοί από αυτούς πέρασαν στην αυτοεθνογραφία επιθυμώντας να εστιάσουν σε τρόπους να παράγουν προσβάσιμη, ενδοσκοπική, ενθυμητική προσωπικών εμπειριών και με νόημα έρευνα, θεμελιωμένη στην προσωπική εμπειρία, έρευνα που μπορεί να ευαισθητοποιήσει τον αναγνώστη, να τον βάλει μέσα σε εμπειρίες καλυμμένες από σιωπή, και σε μορφές παρουσίασης που βαθαίνουν την ικανότητά μας να συμμεριζόμαστε και να κατανοούμε σε βάθος ανθρώπους διαφορετικούς από εμάς»

(Ellis, Adams & Bochner, 2011: 2)

—

[Αυτοεθνογραφία της Μ.]

[..] Παιδικότητα

Σαν χθες στο τελευταίο πράσινο ξύλινο θρανίο

απέναντι από το καφέ όρθιο πιάνο

αγναντεύοντας τον άσπρο πίνακα με τα μαύρα πεντάγραμμα

ζωγράφιζα και άκουγα, άκουγα και ζωγράφιζα.
Μετά ή πριν, τριγυρνούσα ανάμεσα στις καρέκλες και στο γραφείο
παίζοντας κρυφτό στην φούστα της μαμάς
χαζεύοντάς την να μιλά και να διδάσκει.

[...]

Εφηβεία

Χορωδία, Μιούζικαλ, Θέατρο, Έρωτας,
κιθάρα, φωτιά και παραλία
μπάντες, live, ροκ, ρεμπέτικο και δράμα.
Ονειροπόληση, όραμα, ιδεαλισμός.
Οικονομολόγος, επιστήμονας ή καλλιτέχνης;
Δάσκαλος σίγουρα ΟΧΙ.
Και η επιλογή τελικά τυφλοσούρτης...
Μουσικός.

Σπουδές

Σπουδές κλασσικές, γλώσσες, θεωρίες,
πιάνο, πιάνο, πιάνο.
Διδασκαλία ναι,
μόνο για χαρτζιλίκι όμως.
Πιάνο, πιάνο, πιάνο.
Διανόηση, κουλτούρα, πολιτισμός και γνώση.
Και μετά το πτυχίο, τι;
Σίγουρα όχι άλλο πιάνο!
Η μήπως πιάνο;
Εν τω μεταξύ η διδασκαλία μονόλογος.

Η αρχή

Κι έτσι ξαφνικά, από το πουθενά
ήρθε ο διορισμός.
Επαρχία. Πρωτοβάθμια.
«Δασκάλα μουσικής δημοτικού σχολείου»
Τέσσερα σχολεία, τετρακόσια παιδιά
και άλλα τόσα κάθε χρόνο
καινούριες φατσούλες που δεν προλαβαίνεις να δεις
τι κρύβουν από πίσω.
Με τον εγωισμό ψηλά, απαξίωση για την ύλη,
καμία παιδαγωγική επάρκεια,
μία απορία...
Και τώρα τι κάνουμε;

[...]

Μητρότητα

Κάπως έτσι άνοιξε ο ασκός της ενσυναίσθησης.
Η αγάπη που ξεκλειδώνει ένα παιδί,
το παιδί σου
ξεχύνεται σε όλα

*χωρίς να μπορείς να την περιορίσεις.
Στα ματάκια που σε κοιτάζουν στην τάξη
δεν μπορείς πια να βάλεις ταμπέλες
και αν δεν τα βλέπεις να λάμπουν
πονάς.*

Και κάνεις ό,τι μπορείς.

*Τον παραμυθά, με ιστορίες γεμάτες αλήθεια και γνώση
τον κλόουν, τραγουδώντας και χορεύοντας
τον Άι-Βασίλη, από τάξη σε τάξη με το σάκο με τα όργανα στην πλάτη
τη νεράιδα, με τη μεγάλη αγκαλιά για παρηγοριά στα δάκρυα
και ψάχνεις να βρεις ένα μαγικό ραβδί
έτσι ώστε, έστω μόνο για σαράντα λεπτά την εβδομάδα,
να καταφέρεις να έχεις μόνο λαμπερά ματάκια να σε κοιτούν.*

Η θεωρητική βιβλιογραφία για την αυτοεθνογραφία (Bochner, 2002· Denzin & Lincoln, 2000· Ellis & Bochner, 2000) με συνέπαιρνε.

«Η αυτοεθνογραφία είναι μία προσέγγιση που αναγνωρίζει και αποδέχεται την υποκειμενικότητα, τον συναισθηματισμό, και την επίδραση του ίδιου του ερευνητή στην έρευνα, αντί να κρύβεται από τα ζητήματα αυτά προσποιούμενη πως δεν υφίστανται.»

(Ellis, Adams & Bochner, 2011: 2)

Πέρασα σε άλλο κείμενο. Με σόκαρε με τη δύναμη του λόγου αλλά κυρίως με την ειλικρίνειά του και με τη βαθύτητα όχι μόνο του λόγου αλλά προφανώς και του ανθρώπου που το έγραφε.

[Αυτοεθνογραφία του Π.]

ΣΤΑ ΜΑΤΙΑ ΣΟΥ ΜΙΑ ΘΑΛΑΣΣΑ

Όταν ήρθε και με πλησίασε να μου μιλήσει νόμιζα ότι θα ξεσπάσω πάνω της. Δεν το έκανα όμως, γιατί χρειάζεται να έχεις μια εσωτερική γαλήνη και μια εσωτερική ψυχραιμία για να ακούς τα προβλήματα των μαθητών σου. Προβλήματα; σιγά να μην είχαν σοβαρά προβλήματα, τίποτα βιαστικοί έρωτες, τι θα βάλουμε το βράδυ, αν θα βγούμε, σε ποιο μπαράκι θα τη βγάλουμε και σήμερα...

Η Μερόπη ήταν απ' αυτά τα παιδιά που θα σου πήγαινε κόντρα με το παραμικρό. Κι όμως το μάθημα ήταν υποχρεωτικό χορωδίας, ευχάριστο μάθημα, δημιουργικό [...]

Περνούσα ευχάριστα δούλευα με πάθος ετοιμάζα τις παρτιτούρες μοίραζα τις φωνές, έκανα τις ακροάσεις, έκανα το ζέσταμα και μετά τραγούδι... Ήταν ενθουσιασμένα τα περισσότερα, αλλά είχε και μερικά διαόλια που κάνανε πλάκα και άλλα που μου τη λέγανε. [...]

Κάτι ανάλογο ήταν και η Μερόπη, αντίθεση σαν άγριο άλογο δεν τα κατάφερνα μαζί της να ισορροπήσω, όταν την έπιανε, μπορούσε να σε χτυπάει κάτω σαν το χταπόδι να σε παίζει με τα όμορφα μάτια της, αλλά όπου έβρισκε ευκαιρία να επιτίθεται με την ειρωνεία της σου έφτανε για να αμύνεσαι για όλη την ώρα του μαθήματος.

Μόνο μια φορά όταν τους παρουσίασα κάτι τραγούδια μου από μια μουσικοθεατρική παράσταση σαν να γλύκανε το βλέμμα της σαν να παρασύρθηκε από το χρώμα των τραγουδιών, σαν να ήθελε να ταξιδέψει με τις μελωδίες, και τότε για πρώτη φορά διέκρινα την όμορφη φωνή της να ξεπερνάει σε λυρισμό όλους τους συμμαθητές της. Αυτό βέβαια συνέβη και συνέβαινε μόνο στα δικά μου τραγούδια και μάλιστα αυτής της μουσικοθεατρικής παράστασης με τίτλο «Φεγγαρόφωτο». Αυτά τα τραγούδια είχαν γίνει ανάρπαστα σ' όλο το σχολείο.
[...]

Όσπου μια μέρα ζήτησα από τον διευθυντή να παρουσιάσουμε την παράσταση στην Αθήνα καθώς είχα βρει από καιρό μια άκρη, αλλά δεν ήταν τόσο εύκολο, συνεχώς μου έβαζε τρικλοποδιές, μέχρι που μια μέρα αρπαχτήκαμε πολύ άσχημα και μου βγήκε αυτός ο εκνευρισμός και μέσα στην τάξη, σχεδόν δεν μπορούσα να κάνω μάθημα και ήταν και το τμήμα της Μερόπης, φώναζα χωρίς λόγο, τους κατέκρινα χωρίς λόγο, έπαιζα λάθος νότες στο πιάνο, τραγουδούσαν με λάθος τρόπο τις διφωνίες, μαλώναν μεταξύ τους και εκεί κάποια στιγμή διέκρινα τα μάτια της. Ήταν καρφωμένα πάνω μου, δεν μιλούσε με κανέναν συμμαθητή της, πράγμα που έκανε συχνά άλλες φορές, δεν μου είπε τίποτα ειρωνικό, αλλά αυτή την φορά ούτε καν τραγουδούσε, και τα μάτια της συνεχώς ήταν καρφωμένα πάνω μου, παρακαλούσα να τελειώσει αυτό το μαρτύριο να χτυπήσει το κουδούνι να τα αφήσω να ζαμοληθούν έξω ...

Άρχισα να μαζεύω τα χαρτιά μου και μέχρι να κλείσω το πιάνο και να το σκουπίσω, ήρθε κοντά μου. Πρώτη φορά την έβλεπα από τόσο κοντά, είχε πολύ όμορφο πρόσωπο και μεγάλα όμορφα μάτια που έμοιαζαν με το χρώμα της θάλασσας, κοίταξα αμήχανα γύρω μου, είχαν βγει όλοι έξω. Τη ρώτησα αν θέλει κάτι και τότε άρχισε να μου μιλάει: «Κύριε είμαι πολύ χαρούμενη που σας έχω γνωρίσει, είμαι πολύ χαρούμενη που σας έχω για φέτος καθηγητή μου, σήμερα ένιωσα ότι κάποιος από το σχολείο σας πρόσβαλε για αυτό είχατε για πρώτη φορά αυτήν τη συμπεριφορά, φταίμε και μεις για αυτό, δεν έπρεπε να σας αφήσουμε μόνο σας. Έτσι και στην περσινή χρονιά ένιωσα τόσο μόνη και έφτασα στα πρόθυρα αυτοκτονίας γιατί δεχόμουν ψυχολογική βία από συμμαθητές μου και δεν είχα τη στήριξη ούτε του διευθυντή ούτε του υποδιευθυντή ούτε κανενός...»

Δεν πίστευα ότι μου μιλούσε η Μερόπη, δεν πίστευα ότι θα μπορούσε να με πλησιάσει τόσο πολύ και να νιώσω ότι είναι τελικά κάτι διαφορετικό από αυτό που νόμιζα στην αρχή!!

«Όλα ξεκίνησαν από μία παράσταση στην οποία θα έπαιζα θέατρο και θα τραγουδούσα, ο ρόλος μου ταίριαζε πάρα πολύ και τα τραγούδια της παράστασης, τα δύο που έλεγα, ταίριαζαν ακριβώς στη φωνή μου. [...] Όλα πήγαιναν καλά μέχρι που άρχισα να δέχομαι επίθεση από μια συμμαθήτριά μου και έναν συμμαθητή μου. [...]

Χαμήλωσε τον τόνο της φωνής της σχεδόν ήταν έτοιμη να δακρύσει... αλλά την άφησα να συνεχίσει.

«Πόνεσα πολύ, στην αρχή προσπάθησα να το ξεπεράσω αλλά μετά πήραν με το μέρος τους και άλλους συμμαθητές μου και δεν άντεχα όλη αυτή την ψυχολογική πίεση. [...] Ήθελα να βάλω τέλος στη ζωή μου, μόνο η μητέρα μου στάθηκε κοντά μου και κατάφερα να σταθώ λίγο στα πόδια μου...»

Είχα μείνει άφωνος, την κοίταξα στα μάτια και δεν μπορούσα να πιστέψω τις ευαισθησίες που έκρυβε, την κοίταξα στα μάτια και μου φαινόταν μια θάλασσα όνειρα κρυμμένα μυστικά να τριγυρνάνε σαν πυγολαμπίδες τη νύχτα και να ψάχνουνε κάπου ν'

ακουμπήσουν, την κοιτάζα στα μάτια και έβλεπα όλα τα παγωμένα πρωινά του κόσμου να ακουμπάνε στο πρόσωπο της.

Πάμε, της είπα, πάμε να περπατήσουμε -πήρα άδεια από το επόμενο μάθημά της- εγώ είχα κενό, περπατήσαμε σε όλο τον αυλόγυρο.

[...]

Χαμογελούσε, είχε γλυκάνει το πρόσωπό της, αλλά και μένα η ψυχή μου είχε μαλακώσει, έβλεπα διαφορετικά όλα τα πράγματα, τότε πέρασε μια τρελή ιδέα και αμέσως την είπα στην Μερόπη.

«Λοιπόν θα την κάνουμε την παράσταση [...] Θα κάνουμε πρόβες τα απογεύματα εδώ στο σχολείο θα ζητήσω κλειδιά δήθεν για μαθήματα και θα κάνουμε πρόβες εδώ στον αυλόγυρο κάτω από τα δέντρα.

[...]

Και οι μέρες περνούσαν και το Φεγγαρόφωτο άρχιζε να σκιαγραφείται. Ορίστηκε και η ημερομηνία που θα παιζόταν εκεί στο σχολείο μας.

[...]

Τα φώτα άναψαν, η πρώτη μουσική, η ορχήστρα στην θέση της, τα πρώτα ακροβατικά των κλόουν και των σαλτιμπάγκων και η παράσταση άρχισε.

[...]

Η ώρα της Μερόπης, εντυπωσιακή, πανέμορφη, με το απαλό γαλάζιο φόρεμά της στο χρώμα των ματιών της, είχε άγχος, το άκουγα στο τρέμολο της φωνής της, με κοιτάζε με την άκρη των ματιών της και της έδινε δύναμη από κάτω.

[...]

Και όλα κύλησαν υπέροχα και ήρθε η ώρα του τελευταίου τραγουδιού, τα φώτα χαμηλώσαν, κάθισα στο πιάνο, το τελευταίο πεφταστέρι έπεσε κι αυτό, και η μελωδία του τραγουδιού αντήχησε σε όλο το σχολείο και η φωνή της Μερόπης σαγηνευτική, αιθέρια, σαν να το ήξερε χρόνια αυτό το τραγούδι σαν να γράφτηκε μόνο για αυτήν...

Και έκλεισε η παράσταση και όλοι αγκαλιαστήκαμε και γίναμε ένα κουβάρι, κουβάρι από τα ίδια συναισθήματα, από την ίδια γεμάτη καρδιά, από την υπόσχεση που δώσαμε να μην χαθούν ποτέ αυτά τα όνειρα...

Ήρθε και μ' αγκάλιασε και έκλαιγε και ψέλλιζε συνέχεια 'ευχαριστώ' και 'ευχαριστώ'... και της έλεγα πως δεν έκανα τίποτα και πως τώρα αρχίζουν τα ωραία...

[...]

Την κοιτάζα που τώρα χαμογελούσε, που αγκάλιαζε όλα τα παιδιά και που έδιωξε από πάνω της τον φόβο.

Ένιωθε ότι την κοιτάζα και ένιωθε που ήμουν χαρούμενος γιατί ήταν κι αυτή χαρούμενη... άλλωστε στα μάτια της ήταν ζωγραφισμένη τώρα όλη η θάλασσα...

Διάβαζα και ξαναδιάβαζα το κείμενο κι έβρισκα εκεί μέσα τον εαυτό μου, και το δικό μου κείμενο, και τα μάτια όλων των ανθρώπων, τα μάτια των παιδιών, τα μάτια που είδε ο Π., τα μάτια που είχαν ανάγκη κάποιος να γυρίσουν και να τους κοιτάξουν, ανάγκη για ένα βλέμμα, χαρά για ένα βλέμμα, έρωτας μέσα στο βλέμμα. Γύρισα ασυναίσθητα στη δική μου αυτεθνογραφία κι ύστερα τις ξαναδιάβασα όλες, όλα τα κείμενα ολονών, ψάχνοντας να δω αν είχαν πουθενά τη λέξη 'μάτια' ή 'βλέμμα' ή 'βλέπω', κι ο,τιδήποτε είχε τη ρίζα του ετυμολογικά ή νοηματικά σε αυτές. Έγιναν τα μάτια οδηγός μου, σημείο αναφοράς και σύγκρισης.

Χωρίς να είναι συνειδητή μου επιλογή, κατέληξα να κάνω θεματική ανάλυση των κειμένων με τον τρόπο που θα την έκανε κι ένας κλασικός ερευνητής της ποιοτικής έρευνας, σημειώνοντας με ξεχωριστό χρώμα κάθε διαφορετικό αναδυόμενο ζήτημα, σημειώνοντας σε πίνακες, στήλες και γραμμές. Ο κλασικός ερευνητικός εαυτός μου χέρι με χέρι με τον καινούριο εαυτό της αυτοεθνογραφίας. Οι πίνακες και οι κατηγοριοποιήσεις των θεμάτων από τη μία, η δύναμη των ματιών να με κρατάει δέσμια από την άλλη. Ο ακαδημαϊσμός μου και ένας δισταγμός από τη μια μεριά στη σκέψη «θα με πάρουν με τις πέτρες αν βγω να διαβάζω κείμενα σκέτα και τους πω ότι αυτό είναι έρευνα...», και από την άλλη ο ζωντανός εαυτός μου που δημιουργούσε με μια δυνατή έμπνευση ακατανίκητη. Κι έτσι, συνέχισα.

Όταν πια είχα τελειώσει τη θεματική ανάλυση, ένιωσα ιερόσυλη. Καλά τι έκανα; Αυτοεθνογραφία είναι αυτό; Η αυτοεθνογραφία είναι το ίδιο το κείμενο που γράφει κάποιος εκφράζοντας το μέσα του, εγώ γιατί τότε κάνω θεματική ανάλυση; Αυτό ανήκει στη συμβατική ποιοτική έρευνα, όχι στην ανατρεπτική αυτοεθνογραφία. Μάλλον είμαι πολύ συντηρητική, ξαναγυρίζω χωρίς να το θέλω στον συμβατικό ερευνητικό εαυτό μου και στην ασφάλεια της πεπατημένης. Μήπως δεν έχω ιδέα τι είναι αυτοεθνογραφία; Και αν η αυτοεθνογραφία είναι ένα κείμενο, εγώ που έχω στα χέρια μου 16 κείμενα, τώρα τι θα κάνω; Να παρουσιάσω τόσα κείμενα, αδύνατον. Κι αν τα παρουσιάσω, και αυτά είναι οι αυτοεθνογραφίες, τότε αυτοί που τα έγραψαν δεν θα έπρεπε να είναι και συνπαρουσιαστές και συνσυγγραφείς; Ναι, αλλά αυτά είναι ερευνητικά δεδομένα, τα ζήτησα, μου τα έδωσαν. Δηλαδή, σε μία τυπική έρευνα, αν παίρνεις στοιχεία από 10, 20, 30 άτομα τους βάζεις συν-συγγραφείς επειδή σου έδωσαν στοιχεία; Όχι, βέβαια. Αλλά τότε εμένα γιατί με γυροφέρνουν βασανιστικά τα ερωτήματα αυτά;

Αποφάσισα να δεχθώ ότι μάλλον ξέρω λίγα και να αποτανθώ στον γκουρού της αυτοεθνογραφίας στη μουσική παιδαγωγική. Τον Ελληνοκαναδό δάσκαλό μας*. Του έγραψα ένα εκτενές αλλά περιεκτικό e-mail, όπου κωδικοποιημένα, οργανωμένα και με σαφήνεια του εξέθετα τρία βασικά ερωτήματα για να τον βοηθήσω να απαντήσει άμεσα και με αντίστοιχη σαφήνεια, να με βγάλει από το αδιέξοδο ως ο πλέον γνώστης και ειδικός κι έτσι να προχωρήσω κι εγώ να γράψω την παρουσίασή μου λίγες μέρες πριν το συνέδριο. Ο γκουρού μου απάντησε σε λίγες ώρες. Με τη διαφορά της ώρας που είχαμε μεταξύ των διαφορετικών μεσημβρινών που βρισκόμαστε, ο άνθρωπος θα πρέπει να μου απάντησε με τον πρώτο πρωινό καφέ του. Όταν είδα μήνυμα στα *Εισερχόμενά μου*, αναστέναξα με ανακούφιση. «Εδώ τελειώνει το βασανιστήριό μου, θα μου πει τι να κάνω». Ανοίγω το μήνυμα και αρχίζω να διαβάζω, μου γράφει τα νέα του, μου αποκρίνεται σε άλλα που του έλεγα στο μήνυμα (μη φανεί ότι του γράφω μόνο γιατί έχω ανάγκη...), και στο τέλος μία πρόταση όμορφα βαλμένη «όσο για τα ερωτήματά σου για την αυτοεθνογραφία, αυτά είναι ωραία συζήτηση για ένα skype, γράψε μου πότε μπορείς να βρούμε έναν κοινό χρόνο».. Πάγωσα... Ποιον κοινό χρόνο; Με τέτοια διαφορά ώρας; Τόσο κοντά στο συνέδριο; Κι αν με μπερδέψει χειρότερα...;

Κι έτσι ούτε καν του απάντησα για το πότε του skype. Σκέφτηκα να κινηθώ με το ένστικτο. Άλλωστε κανείς στο κοινό δεν θα ήξερε (ή τουλάχιστον έτσι νόμιζα) από αυτοεθνογραφία... Αναρωτιόμουν αν έπρεπε να διαβάσω μερικά μόνο από τα

* [ΣτΕ] Peter Gouzouasis

κείμενα, αυτά που ήταν πιο δυνατά ή εκείνα που ταυτόχρονα είχαν το θέμα που με είχε σαγηνεύσει, τα 'μάτια'. Αμφιταλαντευόμουν αν έπρεπε και αν προλάβαινα να παρουσιάσω τη θεματική ανάλυση, για να καταλάβει και το ακροατήριο τι προέκυψε από αυτή. Αν θα μιλούσα για όλα τα θέματα ή αν θα εστίαζα στα 'μάτια'. Ανέβαλα την απόφαση και συνέχισα να διαβάζω και να γράφω. Πρέπει να εξηγήσω τι είναι η αυτοεθνογραφία, να δουν κι οι άλλοι την ομορφιά και τη χρησιμότητά της. Γράφοντας αναζήτησα βοήθεια στη βιβλιογραφία. Ποιος μπορεί να μιλήσει καλύτερα για την αυτοεθνογραφία παρά αυτοί που τόσα χρόνια την κάνουν και γράφουν για αυτήν, η Carolyn Ellis, ο Anderson, ο Bochner, ο Denzin, ο Gouzouasis...

Η αυτοεθνογραφία είναι μία προσέγγιση στην έρευνα και στη συγγραφή που επιζητά να περιγράψει και να αναλύσει συστηματικά την προσωπική εμπειρία με στόχο να οδηγήσει στην κατανόηση της συλλογικής εμπειρίας. Η προσέγγιση αυτή αποτελεί μία πρόκληση στους συμβατικούς τρόπους εκπόνησης έρευνας και απεικόνισης του άλλου. Στην αυτοεθνογραφία, ο ερευνητής χρησιμοποιεί στοιχεία τόσο της αυτοβιογραφίας όσο και της εθνογραφίας. Όταν μιλάμε για αυτοεθνογραφία, εννοούμε τόσο την ερευνητική διαδικασία όσο και αυτό που προκύπτει από αυτήν, δηλαδή η ερευνητική αναφορά, η συγγραφή, το προϊόν.

(Ellis, Adams, & Bochner, 2011:1)

Παρακάτω με περίμενε μια ευχάριστη έκπληξη.

Φυσικά, είναι σημαντικό να μπορεί κανείς να αντιληφθεί τη διαφορά ανάμεσα στην αυτοεθνογραφία και στο να λέει κανείς την προσωπική του ιστορία. Προσωπικές ιστορίες ακούμε κάθε μέρα και στις εκπομπές στην τηλεόραση, όμως αυτό που κάνει τη δική σου ιστορία να είναι πιο έγκυρη από αυτή ενός άλλου στην τηλεόραση, είναι το γεγονός ότι εσύ είσαι ερευνητής, κι έχεις ένα σύνολο θεωρητικών και μεθοδολογικών εργαλείων και ένα σύνολο βιβλιογραφίας προς χρήση, και αυτό είναι το πλεονέκτημά σου. Είναι ο τρόπος με τον οποίο θα χειριστείς την προσωπική ιστορία αλλά και ο απώτερος στόχος σου. Αν δεν παισιώσεις την ιστορία σου με αυτά τα εργαλεία και τη βιβλιογραφία και την αφήσεις να είναι απλά 'η ιστορία σου', τότε αυτή δεν έχει τίποτε περισσότερο από όλες εκείνες τις ιστορίες που ακούμε καθημερινά. Οι αυτοεθνογράφοι όχι μόνο χρειάζεται να χρησιμοποιούν τα μεθοδολογικά τους εργαλεία και την ερευνητική βιβλιογραφία για να αναλύσουν την προσωπική εμπειρία, πρέπει επίσης να εντοπίσουν το πώς άλλοι άνθρωποι βιώνουν αντίστοιχες εμπειρίες.

(Βασισμένο σε αποσπάσματα από τα:

Ellis, Adams & Bochner, 2011· Ellis & Bochner, 2006)

Ξετρελάθηκα! Άρα σωστά πράξαμε! Κι εμείς αυτό κάναμε. Δεν γράψαμε μόνο τις δικές μας αυτοεθνογραφίες πάνω στη μουσικοπαιδαγωγική μας ταυτότητα αλλά ζητήσαμε και από άλλους να γράψουν για αυτήν.

[Αυτοεθνογραφία της Ρ.]

Μ'ένα τραγούδι να κάνουμε δική μας, τη μικρή ζωή μας...

«Τα συμφωνιακά τραγούδια ποιος σου τα μάθε, να τα λες και να δακρύζεις....»

- Μαμά, τι όργανο είναι αυτό εκεί αριστερά που παίζει ο κύριος με το μαύρο;

- Κανονάκι είναι.

- Αυτό θέλω να μάθω μαμά!

[...]

- Κυρία Ζ. χαιρόμαστε πολύ που μετά από 2 χρόνια προπαιδείας στο ωδείο μας επιλέγετε να εγγράψετε τη μικρή σε ένα όργανο. Τι θα επιλέξετε ; Έχουμε κλασσικό βιολί, κιθάρα, πιάνο, ακορντεόν.

- Μαμά, δεν θέλω αυτά.[...]

- Εγώ θέλω κανονάκι. Βιολιά και τα άλλα που είπατε δεν μου αρέσουν.

[...]

- Αποφασίσαμε να σε γράψουμε στο Μουσικό Σχολείο. Την άλλη βδομάδα δίνεις εξετάσεις να σε πάρουν.

- Μα δε θέλω, θα χάσω την παρέα με τα παιδιά από τη γειτονιά.

[...]

- Μαμά θα ξαναδώσω Πανελλήνιες, δεν κατάλαβα λέξη από όσα μας είπε ο καθηγητής σήμερα και τον έχω σε 3 μαθήματα. Νομίζω ότι δεν ξέρω τίποτα από μουσική τελικά.

- Έτσι ένιωθα και εγώ την 1^η φορά στο αμφιθέατρο κορίτσι μου. Με τον καιρό θα προσαρμοστείς.

[...]

- Θα κάνετε την πρακτική σας σε αυτό το εξάμηνο στο Δημοτικό, οπλιστείτε με υπομονή. Χρειάζεστε σύντομες, ενδιαφέρουσες, ιδιαίτερες δραστηριότητες που να κεντρίσουν τα παιδιά χωρίς να βαρεθούν αλλά ούτε και να δυσκολευτούν πέραν του φυσιολογικού. Δε θέλουμε να μάθουν φαινόμενα μουσικής αλλά να αγαπήσουν την ίδια τη μουσική. Μην αγχωθείτε, θα σας βοηθάω όσο μπορώ.

- Τη βάψαμε Α, θα μας βγάλει το λάδι η Σ.

[...]

- Μαμά, πώς θα μπω στην τάξη; Τι θα τους πω; Αν δεν τους αρέσει η δραστηριότητα και αρχίσουν να κάνουν σαν τρελά; Και αν δεν μας ακούν και τρέχουν από εδώ και από εκεί; Μερικά μπορεί να είναι και πιο ψηλά από μένα. Φοβάμαι! [...]

Και είναι η 3η φορά που μπαίνω στην τάξη, και ο μικρός Μ. για άλλη μια φορά κάθεται μόνος στην τελευταία ακριανή καρέκλα με σκυμμένο το κεφάλι, κουμπωμένο το μπουφάν, την τσάντα στους ώμους και μου αποκρίνεται ούτε με κοιτάει.

- Θέλεις να πάρεις ένα χαρτάκι να μπεις στον κύκλο να παίζεις μαζί μας με τις μαράκες;

(... Καμία απόκριση...)

- Άμα θελήσεις να παίζεις, σήκω όποια στιγμή θέλεις.

- Αφήστε τον κυρία. Τόσα χρόνια δεν μιλάει σε κανέναν μας πολύ, έτσι κάνει.

(10 λεπτά αργότερα)

Τραγουδάμε όλοι μαζί στον κύκλο και με την άκρη του ματιού προσέχω τον μικρό Μ. που συνεχίζει ακίνητος να είναι στην καρέκλα του ακριβώς όπως πριν. Και ξαφνικά σηκώνει το βλέμμα του, βγάζει το μπουφάν και τη τσάντα του, με πλησιάζει.

- «Θέλω να παίζω και εγώ. Μπορώ;» [...]

- Θέλω να μου πείτε για την εμπειρία σας στο Δημοτικό αυτό το εξάμηνο.

Κα. Σ.

- ...,

φοιτητής

- ...,

φοιτητής

- Εγώ αποφάσισα ότι θέλω να διδάσκω.

P.

- «Κυρία κυρία Ρίτα, το κανονάκι είναι όμορφο αλλά εσείς είστε πιο πάρα πολύ όμορφη από αυτό »

—

Συνέχισα να διαβάζω για την αυτοεθνογραφία.

Ο Anderson (2006a, 2006b) αποδέχεται την αυτοεθνογραφία και τη συμβολή της στη μελέτη της προσωπικής εμπειρίας, θεωρεί όμως ότι απώτερος στόχος είναι να μπορούμε να δούμε πώς η προσωπική εμπειρία αντανακλά εμπειρίες των πολλών. Θεωρεί ότι ο αυτοεθνογράφος πρέπει να είναι μέλος της κουλτούρας που μελετά, να στοχάζεται πάνω σε αυτή, να κάνει τον εαυτό του φανερό μέσα στο κείμενο, να μην κρύβεται, αλλά και να μπορεί να φεύγει από την ιστορία και τον εαυτό του, βλέποντας αναλυτικά το κείμενο αυτό, εξετάζοντάς το θεματικά για να δει αν εκφράζει τη συλλογική κουλτούρα της ομάδας στην οποία ανήκει. Αυτό το είδος αυτοεθνογραφίας λέγεται για τον λόγο αυτό αναλυτική αυτοεθνογραφία.

(βασισμένο σε αποσπάσματα από Pace, 2012)

Ξετρελάθηκα! Άρα, σωστά, σωστότατα έκανα θεματική ανάλυση! Ανήκουμε ολοφάνερα στον χώρο της αναλυτικής αυτοεθνογραφίας! Κατά τύχη έπραξα σωστά! Δεν μπορούσα παρά να συνεχίσω να διαβάζω. Είχα εντυπωσιαστεί. Ούτε παραγγελία να την είχαμε κάνει τον Anderson. Πάντως εμείς έχουμε όλα αυτά τα χαρακτηριστικά για τα οποία μιλάει ο Anderson. Είμαστε μέλη της ομάδας που μελετάμε, εμπλέκομαστε σε αναλυτικό αναστοχασμό, κάνουμε τους εαυτούς μας φανερούς (άρα μπορώ κι εγώ να εκθέσω την αυτοεθνογραφία μου) και κάνουμε διάλογο με αυτούς που μου έδωσαν δεδομένα αφού μελετάμε τα κείμενά τους και κάνουμε σε αυτά θεματική ανάλυση. Φανερώνουμε έτσι και την αφοσίωσή μας στη θεωρητική ανάλυση, διότι απώτερος στόχος μας δεν είναι μόνο να δούμε τι συμβαίνει στη ζωή ενός δασκάλου μουσικής αλλά μέσα από αυτόν να μελετήσουμε και να βρούμε χαρακτηριστικά όλων των δασκάλων μουσικής (Anderson, 2006a· Anderson 2006b· Pace, 2012).

Συνεχίζω ενθουσιασμένη:

«Μπορεί απλά να θέλεις να τοποθετήσεις τον εαυτό σου στην έρευνά σου λέγοντας τη δική σου ιστορία, ύστερα να προχωρήσεις να αναλύσεις τις ιστορίες άλλων, τις οποίες στη συνέχεια συνδέεις με τη δική σου ιστορία. Η εστίασή σου θα είναι στην ανάλυση της αφήγησης», λέει η Carolyn Ellis (2004: 198).

Άρα και στη θεματική ανάλυση έπραξα ορθά! Εμείς χρησιμοποιήσαμε όχι μόνο τα δικά μας αυτοεθνογραφικά κείμενα αλλά και άλλων δασκάλων μουσικής για να δούμε αν το δικό μας προσωπικό συνάδει και με αυτό των άλλων, άρα με το συλλογικό, κι ύστερα ένα ένα τα κείμενα ελέγχθηκαν για πιθανά θέματα που

αναδύονταν. Πληθώρα τα κοινά θέματα αλλά εμείς αποφασίσαμε να εστιάσουμε στα 'μάτια'. Έτσι εντοπίσαμε στα κείμενα τέσσερα επίπεδα ματιάς, τέσσερα βλέμματα:

- α) την ανάγκη να μας 'δουν', να αναγνωρίσουν ότι υπάρχουμε, είτε είμαστε δάσκαλοι είτε μαθητές.
- β) την ανάγκη όχι μόνο να μας δουν αλλά να δουν βαθιά μέσα μας, γιατί πάνω από οποιαδήποτε ιδιότητα είμαστε ψυχές, είμαστε υπάρξεις.
- γ) την ανάγκη μας όχι μόνο να μας δουν εντός μας, αλλά και να ανακαλύψουν την αξία μας, το χρυσάφι που κρύβουμε μέσα μας.
- δ) τη μεταμορφωτική δύναμη του να δει κάποιος μέσα μας χρυσάφι.

«Μαμά, μου είπε ο δάσκαλος ότι είμαι χρυσό παιδί, χρυσό, μαμά», μου έλεγε η κόρη μου και γινόταν ανάλαφρη σαν πεταλούδα παρά τον όγκο της και το σωματικό της βάρος. «Μαμά, είπε ο δάσκαλός μου στον κύριο που ήταν υπηρεσία ότι είμαι χρυσό παιδί, κι εκείνος είπε ότι θα με πάρει με μεταγραφή στην τάξη του», μου έλεγε μια μέρα, και λάμπανε δυο ήλιοι μες τα μάτια της. Και μου το έλεγε και το ζανάλεγε το περιστατικό και μεγάλωνε και θέριευε και φούντωνε η ομορφιά μέσα της... «Μαμά, τον αγαπάω τον κ. Τάσο», μου έλεγε, «το αγαπάω το σχολείο» κι έλαμπε ολόκληρη, λαμπάδα χαράς.

Απίστευτο! Αν μη τι άλλο, αυτό λέγεται τύχη! Λίγες μέρες πριν το συνέδριο, και έχοντας κινηθεί μάλλον με το ένστικτο, βρίσκομαι να επαληθεύομαι πλήρως για τη μεθοδολογία που ακολούθησαμε. Γράψαμε τις δικές μας ιστορίες, ζητήσαμε ιστορίες και από άλλους, και ύστερα κάναμε θεματική ανάλυση. Και θα μπορούσαμε αν είχαμε το χρόνο να κάνουμε συγκρίσεις με τη βιβλιογραφία (Ellis, 2004· Anderson, 2006a, 2006b· Pace, 2012), με το θεωρητικό πλαίσιο που παρουσιάσαμε στο *Εστιατόριο*, και να αναλύσουμε και άλλα αναδυόμενα θέματα, και να κάνουμε τη ζωή του δασκάλου μουσικής, τις σκέψεις, τα όνειρα, το παρελθόν και το μέλλον του, ολόκληρο βιβλίο. Κι έτσι να είμαστε ταυτόχρονα ονειρευτές κι ερευνητές.

Ευγνωμονώ την τύχη μου για όσα έζησα κι έμαθα διαβάζοντας για την αυτοεθνογραφία και νιώθω για πρώτη φορά ότι άνθρωπος και ερευνητής πάνε μαζί. Γιατί ως τώρα για μένα ο άνθρωπος είχε ζεστασιά κι ο ερευνητής παγωμάρα... επιτέλους, λίγο πάθος στην έρευνα, λίγη ζεστασιά, λίγη ανθρώπινη υπόσταση... Κάποιοι το έπραξαν ήδη και το ονόμασαν αυτοεθνογραφία. Τυχεροί κι εμείς που το συναντήσαμε και θελήσαμε να το ψάξουμε. Ευτυχώς που τα κορίτσια από το μεταπτυχιακό είχαν αυτή την ιδέα να κάνουμε κάτι αυτοεθνογραφικό για το συνέδριο. Αν δεν ήταν αυτές, η διδασκαλία του γκουρού της αυτοεθνογραφίας θα έμπαινε σε κάποιο συρτάρι πληροφοριών. Δεν θα είχαμε μάθει τόσα, μα τόσα πολλά, ούτε θα είχαμε ανακαλύψει ότι τα ένστικτά μας ακόμη και τα ερευνητικά, ξέρουν μερικές φορές περισσότερα από όσα το μυαλό μας...

[Αυτοεθνογραφία της Λ.]

*Αγάπησε, έλα και ζαναέλα
στους ίδιους τόπους στους ίδιους ανθρώπους
σε όλα τα μήκη και τα πλάτη της γης
σε τούτους, εκείνους και τους άλλους*

στο πάντα, στο εδώ και στο τώρα.
Γύρνα και ξαναγύρνα, όπως έλεγε ο ποιητής,
ο ποιητής μιας καστανής ξανθούλας
Πάντα στους ίδιους δρόμους θα γυρνάς
στις ίδιες πόλεις
Ίδιοι είναι οι δρόμοι της καρδιάς
Κι οι άνθρωποι ίδιοι παντού
Σ' όλου του κόσμου τις γωνιές

Αντανακλάσεις είμαστε στων αλλονών τα μάτια
Είδωλα αγάπης
'Το χρυσάφι μέσα σου' είχε πει κάποτε ένας πληρωμένος δάσκαλος
Και είχε δίκιο
Δάσκαλος είναι μόνο αυτός που ερωτεύεσαι
Αν δεν τον ερωτευτείς, δάσκαλος δεν είναι
Αν δεν εμπνεύσει μέσα σου έρωτα
Αν δεν δει μέσα σου χρυσάφι
Μέχρι να λάμψει στα μάτια του το καθρέφτισμα από το χρυσάφι σου, δάσκαλος δεν είναι

Αν αγαπές διδάσκεις
Ποιος νοιάζεται τι ακριβώς διδάσκεις, ποιος...
Η τέχνη είναι στο πώς, όχι στο τι
Καλλιτέχνης και δάσκαλος είναι αυτός που σμιλεύει με αγάπη
Σμιλεύει αέρα, σμιλεύει λόγο, σμιλεύει βλέμμα
Και το αφήνει να πετάξει και να σκορπίσει
Σαν τη γύρη που την σκορπίζει ο άνεμος
Γόνιμη ύλη της καρδιάς και του νου
Τίποτε άλλο δεν πρέπει παρά αγάπη
Ένας σωλήνας φως
Από το σύμπαν στις καρδιές μας.

Βιβλιογραφία

- Adams, T. E. (2006). Seeking father: Relationally reframing a troubled love story. *Qualitative Inquiry*, 12(4), 704-723.
- Anderson, L. (2006a). Analytic autoethnography. *Journal of Contemporary Ethnography* 35(4), 373-395.
- Anderson, L. (2006b). On apples, oranges and autopsies: A response to commentators. *Journal of Contemporary Ethnography*, 35(4), 450-465.
- Bartleet, B. L. (2009). Behind the baton: Exploring autoethnographic writing in a musical context. *Journal of Contemporary Ethnography*, 38(6), 713-733.
- Bochner, A. P. (1997). It's about time: Narrative and the divided self. *Qualitative Inquiry*, 3(4), 418-438.
- Bochner, A. P. (2002). Perspectives on inquiry III: The moral of stories. In M. L. Knapp & J. A. Daly (Eds.), *Handbook of interpersonal communication* (3rd ed.,

- pp. 73-101). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Bruner, J. (1993). The autobiographical process. In R. Folkenflik (Ed.), *The culture of autobiography: Constructions of self-representation* (pp. 38-56). Stanford, CA: Stanford University Press.
- Denzin, N. K. (1989). *Interpretive biography*. Newbury Park, CA: Sage.
- Denzin, N. K., & Lincoln, Y. S. (2000). Introduction: The discipline and practice of qualitative research. In N. K. Denzin & Y. S. Lincoln (Eds.), *Handbook of qualitative research* (2nd ed., pp. 1-28). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Didion, J. (2005). *The year of magical thinking*. New York: A.A. Knopf.
- Ellis, C. (1986). *Fisher folk: Two communities on Chesapeake Bay*. Lexington: University Press of Kentucky.
- Ellis, C. (1991). Sociological introspection and emotional experience. *Symbolic Interaction*, 14(1), 23-50.
- Ellis, C. (1993). "There are survivors": Telling a story of a sudden death. *The Sociological Quarterly*, 34(4), 711-730.
- Ellis, C. (1995). *Final negotiations: A story of love, loss, and chronic illness*. Philadelphia: Temple University Press.
- Ellis, C. (2002a). Shattered lives: Making sense of September 11th and its aftermath. *Journal of Contemporary Ethnography*, 31(4), 375-410.
- Ellis, C. (2002b). Being real: Moving inward toward social change. *Qualitative Studies in Education*, 15(4), 399-406.
- Ellis, C. (2004). *The ethnographic I: A methodological novel about autoethnography*. Walnut Creek, CA: AltaMira Press.
- Ellis, C. (2007). Telling secrets, revealing lives: Relational ethics in research with intimate others. *Qualitative Inquiry*, 13(1), 3-29.
- Ellis, C. (2009). Telling tales on neighbors: Ethics in two voices. *International Review of Qualitative Research*, 2(1), 3-28.
- Ellis, C., Adams, T., & Bochner, A. (2011). Autoethnography: An overview. *Forum: Qualitative Social Research*, 12(1), 2.
- Ellis, C., & Bochner, A. P. (2000). Autoethnography, personal narrative, reflexivity. In N. K. Denzin & Y. S. Lincoln (Eds.), *Handbook of qualitative research* (2nd ed., pp. 733-768). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Ellis, C., & Bochner, A. P. (2006). Analyzing analytic autoethnography: An autopsy. *Journal of Contemporary Ethnography*, 35(4), 429-449.
- Ellis, C., & Laura, E. (2000). Qualitative methods. In E. Borgatta & R. Montgomery (Eds.), *Encyclopedia of sociology* (pp. 2287-2296). New York: Macmillan.
- Ellis, C., Kiesinger, C. E., & Tillmann-Healy, L. M. (1997). Interactive interviewing: Talking about emotional experience. In R. Hertz (Ed.), *Reflexivity and voice* (pp. 119-149). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Foster, E. (2006). *Communicating at the end of life*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Frank, A. W. (1995). *The wounded storyteller*. Chicago: University of Chicago Press.
- Freeman, M. (2004). Data are everywhere: Narrative criticism in the literature of experience. In C. Daiute & C. Lightfoot (Eds.), *Narrative analysis: Studying the development of individuals in society* (pp. 63-81). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Furman, R. (2004). Using poetry and narrative as qualitative data: Exploring a father's cancer through poetry. *Family, Systems & Health*, 22(2), 162-170.

- Lamott, A. (1994). *Bird by bird: Some instructions on writing and life*. New York: Anchor.
- Marvasti, A. (2006). Being Middle Eastern American: Identity negotiation in the context of the war on terror. *Symbolic Interaction*, 28(4), 525-547.
- Miller, A. (2010). Grunge blotto. *TEXT* 14: 2 (October), at <http://www.textjournal.com.au> (accessed 1 June 2015)
- Pace, S. (2012). Writing the self into research: Using grounded theory analytic strategies in autoethnography. *TEXT Special Issue: Creativity: Cognitive, Social and Cultural Perspectives*, 13, 1-15.
- Pelias, R., J. (2000). The critical life. *Communication Education*, 49(3), 220-228.
- Scott-Hoy, J. (2002). The visitor: Juggling life in the grip of the text. In A. P. Bochner & C. Ellis (Eds.), *Ethnographically speaking: Autoethnography, literature and aesthetics* (pp. 274-294). Walnut Creek, CA: AltaMira Press.
- Tillmann-Healy, L. M. (2001). *Between gay and straight: Understanding friendship across sexual orientation*. Walnut Creek, CA: AltaMira Press.